

BARIŞ GAZETECİLİĞİ

Süleyman İRVAN

Barış gazeteciliğinin ne olduğunu tanımlamaya girişmeden önce, barışın ne anlama geldiğini ortaya koymaya çalışacağım. Türk Dil Kurumu'nun internet sözlüğünde barış sözcüğü, "savaşın bittiğinin bir antlaşmayla belirtilmesinden sonraki durum" şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca, bir başka anlam olarak da, "uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam" tanımı verilmektedir.

Sanırım, birinci tanım diplomasinin kullandığı bir tanımdır. Ben ikinci tanımı barış gazeteciliği için daha kullanışlı bir tanımlama olarak görüyorum. Barış gazeteciliği kavramının fikir babası olarak kabul edilen Johan Galtung'un (2004) barış tanımlaması daha da aydınlatıcı aslında. Ona göre, "barış = şiddetin olmayışı + yaratıcılık"tır. Yani, barış sadece şiddetin yokluğu durumu olarak tanımlanamaz. Yaratıcılığı da içinde barındırması gerekir.

Örneğin Kuzey Kıbrıs'ta bu paradoks yıllardır yaşanıyor. Bir grup barış istediklerini belirtirken, diğer grup, adada zaten 1974'ten beri barış var diyor. Eğer barışı sadece silahlı çatışmanın yokluğu olarak ele alırsak, ikinci grubun değerlendirmesinin pek de yanlış olmadığını söyleyebiliriz. Oysa kalıcı ve sürdürülebilir bir barış için şiddetin yokluğu yeterli değil, yaratıcılık da gereklidir. Yaratıcılık, sorun çözmede yeni fikirler geliştirebilmektir. Bu konuda Barış Gazeteciliği'nin iki önemli ismi Annabel McGoldrick ve Jake Lynch'den bir örnek verelim: Bir labirente düşmüş fareye çıkış yolunu bulabilmesi için kardeşleri yol gösteriyor. Birisi batıya doğru git diyor; diğeri doğuyu gösteriyor. Bir üçüncüsü, güneyin çıkış yolu olduğunu söylüyor. Bir diğeri ise, hayır, kurtuluşun kuzeyde diyor. Labirentteki şaşkın fare birden labirentin tavanının olmadığını keşfediyor ve sıçrayarak kurtuluyor. Bu durum, diğer farelerin önerdiği yatay çözümlerin verili olduğunu ve labirentteki farenin bu çözümlerden birini seçmek dışında bir seçeneğinin olmadığını gösteriyor. Oysa fare tavana sıçrayarak çözüm parametrelerini değiştirmiş, sorun çözmede yaratıcılığını kullanmıştır.

Barış gazeteciliği, çözüm gazeteciliğidir

Barış Gazeteciliği'ni basitçe barış yanlısı gazetecilik olarak tanımlamak yeterli değildir. Barış Gazeteciliği, çatışmaları şiddete başvurmadan ortadan kaldırmak için çözüm arayan gazetecilik anlayışıdır. Jake Lynch, barış gazeteciliğini, çatışmaların tüm taraflarını ve tüm sorunları tartışma masasına getiren ve sadece dolayımca değil, aynı zamanda aktif katılımcı olan bir gazetecilik anlayışı olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama bizi, tarafsızlık tartışmasına götürür. Geleneksel gazetecilik değerlerinin en önemlilerinden birisi olduğu kabul edilen gazetecinin tarafsızlığı düşüncesi, barış gazeteciliğinin asla benimsemediği bir duruştur. Barış

gazeteciliği tarafsızlığı reddeden bir gazetecilik anlayışıdır. Aslında evrensel gazetecilik etiği ilkeleri, gazetecinin tarafsızlığının değil, taraf olması gerektiğinin altını çizmektedirler. Burada ne demek istediğimi birkaç ilkededen söz ederek anlatmak istiyorum. Örneğin, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin yayımladığı "Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi"nin **gazetecinin temel görevleri ve ilkeleri** bölümünün üçüncü maddesi aynen şöyledir: "Gazeteci, başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. Irk, etnisite, cinsiyet, dil, milliyet, din, sınıf ve felsefi inanç ayrımcılığı yapmadan tüm ulusların, tüm halkların ve tüm bireylerin haklarını ve saygınlığını tanır. İnsanlar, topluluklar ve uluslar arasında nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır. Bir ulusun, bir topluluğun ve bireylerin kültürel değerlerini ve inançlarını (veya inançsızlığını) doğrudan saldırı konusu yapamaz. Gazeteci, her türden şiddeti haklı gösterici, özendirici ve kışkırtıcı yayın yapmamaya özen gösterir." UNESCO'nun 1983 yılında Paris toplantısında kabul edilen "Profesyonel Gazetecilik Etiği Uluslararası İlkeleri" adını taşıyan belge de gazetecinin evrensel değerler yanında taraf olması gerektiğinin altını çizmektedir. Örneğin, **evrensel değerlere ve kültürel çeşitliliğe saygı** başlıklı 8. maddede şöyle denilmektedir: "Gazeteci, barış, demokrasi, insan hakları, toplumsal ilerleme ve ulusal özgürleşim gibi evrensel insani değerleri savunur...". **Savaşların ve insanlığı tehdit eden diğer kötülüklerin ortadan kaldırılması** başlığını taşıyan 9. maddede ise, evrensel insani değerlere bağlı bir gazetecinin savaşı, şiddeti, nefreti, ayrımcılığı, ırkçılığı, baskıyı haklılaştıracak bir gazetecilik anlayışından uzak duracağı ve barış için çaba göstereceği vurgulanmaktadır.

Barış gazeteciliği şiddete değil, çatışmaya odaklanır

Şiddetle çatışma aynı şey değildir. İki kişi arasında fikir uyuşmazlığı olabilir, ancak bu fikir uyuşmazlığı şiddete başvurmadan da giderilebilir. Savaş gazeteciliği şiddete odaklıdır. Ölü, yaralı sayıları, kim kazanıyor, kim kaybediyor vb üzerine vurgu yapar. Barış gazeteciliği ise şiddetin önlenmesi için neler yapılması gerektiği üzerinde durur, fikir ayrılıklarına odaklanır ve tüm farklı fikirlerin kendilerini duyurmalarına aracılık eder.

Barış gazeteciliği "kazan kazan" mantığını benimser

Savaş gazeteciliği anlayışında bir amaca odaklı iki taraf vardır. Doğal olarak, sonuçta bir taraf ("biz") kazanacak diğer taraf ("öteki") da kaybedecektir. Barış gazeteciliği anlayışı, kaybet-kazan anlayışına dayalı çözümlerin barış getirmedeğinin, bir tarafın mutlu diğer tarafın mutsuz olduğu çözümlerin yine şiddete yol açtığı bilincindedir.

Barış gazeteciliği doğruluk odaklıdır

Savaş gazeteciliği anlayışı, “biz”im tarafın sözcüsü gibi hareket eder ve savaşlarda bir propaganda aygıtına dönüşür. Barış gazeteciliği ise tüm tarafların yalanlarını açığa vuran, haberde doğruluk odaklı bir gazetecilik anlayışıdır.

Barış Yanlısı Habercilikte Temel İlkeler

Barış Gazeteciliği'nin iki önemli ismi Jake Lynch ve Annabel McGoldrick'in belirlediği 17 ilke, gazetecilerin ne yapmaları ve ne yapmamaları gerektiğini oldukça açık biçimde anlatmaktadır:

1. Bir çatışmayı sadece iki tarafın çatışması gibi göstermekten kaçınin. Çünkü, iki tarafın çatışması gibi gösterildiğinde bunun mantıksal sonucu birinin kazanması ve diğerinin kaybetmesidir. Barış yanlısı bir gazetecinin yapması gereken, iki tarafı farklı amaçlar peşinde koşan pek çok küçük gruba ayırarak, yaratıcı çözümlere kapı aralamaktır.
2. 'Ben' ve 'öteki' gibi keskin ayrımlar yapmaktan kaçınin. Böyle yapıldığında, diğer taraf bir “tehdit” ya da “düşman” olarak kurulacak ve bu da şiddeti haklılaştırmada kullanılacaktır. Bunun yerine, “ben” içinde “öteki”ni, “öteki” içinde “ben”i arayın. Eğer bir taraf kendisini “iyi çocuk” olarak sunuyorsa, davranışlarının “kötü çocuğun” davranışlarından gerçekte ne kadar farklı olduğunu sorgulayın.
3. Çatışma sanki sadece şiddetin meydana geldiği zamanda ve yerde varmış gibi davranmayın. Bunun yerine, çatışmanın başka yerlerde şimdi ve gelecekte insanlar için sonuçlarını ve bağlantıların izlerini sürmeye çalışın. Sonuçtan kimler kazançlı çıkacak, kimler kaybedecektir?
4. Bir şiddet eylemini ya da şiddet politikasını sadece görünür etkileri açısından değerlendirmeyin. Bunun yerine, örneğin psikolojik tahribat ve travmanın uzun dönemli sonuçları gibi, şiddete maruz kalanların gelecekte başka insanlara ya da bir grup olarak başka gruplara veya başka ülkelere şiddet uygulayacağı ihtimali gibi, şiddetin görünmeyen etkileri hakkında da haber yapma yollarını arayın,
5. Tarafları, sadece liderlerinin ağzından bildik talepleri ya da pozisyonları içeren açıklamalarla tanımlamaktan kaçınin. Bunun yerine, daha derinlikli hedefler güderek, gündelik hayatta insanların çatışmadan nasıl etkilendiğini, insanların neyin değişmesini istediklerini, arzulanan değişikliklerin gerçekleşmesinin tek ya da en iyi yolunun liderlerin vurguladığı yol olup olmadığını sorgulayın. Bu yöntem, tarafların amaçlarını daha iyi belirtmesine yardımcı olacak ve daha yaratıcı sonuçlar alınmasını kolaylaştıracaktır.
6. Sürekli olarak tarafları birbirinden ayıran farklılıklara, farklı taleplere odaklanmaktan kaçınin. Bunun yerine, ortak zemin yaratabilecek sorular sormaya, bazı amaçların paylaşılabilirliğini gösteren haberler yazmaya çalışın.

7. Sadece şiddet eylemlerini haber yapmaktan ve “vahşet”i betimlemekten kaçının. Eğer başka her şeyi dışlarsanız, şiddetin tek açıklamasının daha önceki şiddet olduğunu ima etmiş olursunuz (intikam). Tek çare daha fazla şiddet uygulayarak düşmanı cezalandırmaktır.

8. Şiddetin sorumlusu olarak birisini suçlamaktan kaçının. Bunun yerine, ortak sorunların nasıl hiçbir tarafın arzulamadığı sonuçlara yol açabileceğini görmeye çalışın.

9. Sadece bir tarafın acılarına, korkularına ve üzüntülerine odaklanmayın. Böyle bir odaklanma, tarafları “caniler” ve “kurbanlar” şeklinde ayırır ve çözümün canileri cezalandırmaktan geçtiğini ima eder. Bunun yerine, tüm tarafların acılarının, korkularının ve üzüntülerinin eşit derecede haber değeri taşıdığı bir yaklaşımı benimseyin.

10. “Yoksun”, “perişan”, “savunmasız”, “acıklı”, “trajedi” gibi kurbanlaştırıcı sözcükler kullanmaktan kaçının, çünkü bunlar sadece insanlara ne olduğunu ve onlar için ne yapılabileceğini anlatır. Bu tür bir dil bu insanları güçsüzleştirir ve değişim seçeneklerini sınırlar. Bunun yerine, insanların neleri yaptıklarını ve neleri yapabileceklerini haberleştirin. İnsanların sadece ne hissettiklerini değil, sorunla nasıl başettiklerini ve ne düşündüklerini de sorun. Varsa çözüm önerilerini dinleyin. Sıradan insanların da soyadları olduğunu unutmayın.

11. İnsanlara ne olduğunu betimlerken değer yüklü sözcükleri özensiz kullanmayın.

* “Soykırım” sözlük anlamıyla bir toplumun tamamının yok edilmesidir. Birleşmiş Milletler’e göre, yarım milyondan fazla insanın öldürülmesi soykırım sayılmaktadır.

* “Trajedi” bir dram biçimidir. Özgün Yunanca anlamıyla bir kişinin mahvolma nedeninin onun kusuru ya da zayıflığı olduğunu anlatır.

* “Suikast” devlet başkanının öldürülmesidir.

* “Katliam” silahsız ve savunmasız oldukları bilinen insanların bilinçli biçimde öldürülmesidir. İnsanların silahlı bir çatışmada ölüp ölmediklerini bilmek zorundasınız.

Acıları önemsizleştirmeyin, ancak en sert sözcükleri en vahim durumlar için saklayın, aksi halde hem daha vahim olayları açıklayacak sözcük bulmakta zorlanacaksınız hem de şiddeti tırmandıran orantısız tepkilerin meşrulaştırılmasına yardımcı olacaksınız.

12. “Saldırgan”, “zalim”, “cani”, “vahşi”, “barbar” gibi şeytanlaştırıcı sıfatlar kullanmaktan kaçının. Bu sıfatlar bir tarafın yaptığını diğer tarafın gözünden betimlemeye yarar. Gazeteci bunları kullandığında taraf haline gelir ve şiddetin tırmanışını haklılaştırmaya yardım etmiş olur.

13. “Terörist”, “aşırı” “fanatik”, “köktendinci” gibi sıfatlar kullanmaktan kaçının. Çünkü, bu sıfatlar daima “biz”im “öteki”lere ilişkin tanımlamalarımızdır. Hiç kimse kendisini tanımlamada

bu sıfatları kullanmaz. Dolayısıyla bir gazeteci bu sıfatları kullandığında taraf tutmuş olur. Bu sıfatlar atfedilen kişinin mantıksız hareket ettiğini, dolayısıyla böyle bir kişiyle müzakere yapmanın anlamsız olduğunu ima eder. Bunun yerine, kişilerin kendilerine verdikleri isimleri kullanın ya da betimlemelerinizde daha özenli olun.

14. Sadece bir tarafın yaptığı insan hakları ihlallerine, işlediği suçlara odaklanmayın. Bunun yerine, çatışmada yanlış yapan tüm tarafları haberleştirin, tüm suçlamaları ve iddiaları aynı ciddiyetle değerlendirin. Suçlama ve iddiaları ciddiye almak, bunların doğru olduğunu kabul etmek değil, iddiaların varlığını kanıtlamak için eşit derecede çaba göstermek, kurbanlara eşit derecede saygı göstermek ve yanlış yapanları bulup cezalandırmaya eşit derecede önem vermek anlamına gelmektedir.

15. Fikirleri ve iddiaları olgusal doğrularmış gibi göstermekten kaçınin. (Örnek: Doğu Timor'daki katliamdan sorumlu olduğu *söylenen* Eurico Guterres...). Bunun yerine, izleyiciye/okura kimin ne söylediğini söyleyin. (Örnek: Üst düzey Birleşmiş Milletler görevlisi tarafından Doğu Timor'daki katliamın sorumlusu olmakla suçlanan Eurico Guterres...). Böyle yaptığınız takdirde, çatışmada bir tarafın diğer taraf hakkında ileri sürdüğü iddialara katılmadığınızı gösterirsiniz.

16. Askeri zafer ya da ateşkes getirecek belgelerin liderler tarafından imzalanmasını, mutlaka barış getirecek şekilde değerlendirmekten kaçınin. Bunun yerine, hala çözümlenmemiş ve gelecekte insanları şiddete başvurmaya yöneltebilecek sorunlar kalmışsa, onları haber yapın.

17. Sadece 'bizim' taraftaki liderlerin çözüm önerilerini beklemeyin. Bunun yerine, nereden gelirse gelsin tüm barış girişimlerini değerlendirin. Bakanlara, örneğin, sıradan insanlar tarafından kurulan örgütlerin fikirleri hakkında ne düşündüklerini sorun. Egemen konumlarla uyuşmuyor diye farklı öneriler sunan barış girişimlerini görmezden gelmeyin.

Sonuç ve değerlendirme

Bu yazıda, savaşların ve şiddetin tırmanışa geçtiği, barış girişimlerinin sonuçsuz kaldığı bir dönemde giderek daha fazla taraftar toplayan yeni bir gazetecilik anlayışına ilişkin betimleyici bilgiler vermeye çalıştım. Bu yazıyı bitirmek üzere bilgisayarın başına oturduğum saatlerde, Çeçen gerillaların Kuzey Osetya'da bir okulda başlattıkları rehine eyleminin kanlı bittiği haberleri gelmeye başladı. Bir sonraki gün bazı Türkiye gazetelerinin olayı nasıl işlediklerine baktım. Hiçbir gazetede barış girişimlerinin neden sonuçsuz kaldığına ilişkin tek bir satır yazı göremedim. Oysa medyadan takip ettiğim kadarıyla eylemi sona erdirmek için bazı girişimler söz konusuydu ve büyük olasılıkla, bu girişimlere yeterli zaman tanınsaydı, 150'den fazla kişinin "kurtarma operasyonu" adı altında gerçekleştirilen "katliam"dan kurtulmaları mümkün olacaktı. Bu rehin alma olayının haber yapılma biçimi, geleneksel gazeteciliğin "kan varsa manşet olur" anlayışını

gözler önüne sermiş, dünya ve Türkiye medyasının sadece bu tür eylemlerde Çeçen sorununa yer verdiğini, bunu da sadece şiddet odaklı biçimde yaptığını göstermiştir.

Yararlanılan kaynaklar:

1. Annabel McGoldrick ve Jake Lynch. "Peace journalism: how to do it?", **www. transcend.org**. (Not: Barış Yanlısı Habercilikte Temel İlkeler daha önce Mine Gencil Bek tarafından kısaltılarak çevrilmişti. Çeviriyi yaparken Mine'nin çevirisinden yararlandığımı belirtmeliyim, s.i.)
2. Johan Galtung, "Peace journalism", **www. transcend.org**
3. Majid Tehranian, "Peace journalism: negotiating global media ethics," **Press/Politics**, sayı 7(2), 2002.

Not: Bu yazı, Çağdaş Gazeteciler Derneği gazetesi Çağdaş'ın Eylül-Ekim 2004 sayısında yayımlanmıştır.